

The Prediction of Learned Resourcefulness of High School Students by the Relationship within Their Families

Yemliha COŞKUN

Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Education

Abstract

In this research, it is aimed to determine the prediction of learned resourcefulness of high school students by the relationships within their families. Besides, it is inquired whether the learned resourcefulness level of high school students differentiate according to the healthiness of family functions. The population comprises all the students in 10th and 11th classes of private and state schools in the Anatolian side of İstanbul during 2006-2007 school year. Using random sampling method, 12 schools (6 public, 6 private schools) were selected for the study. 738 students from these schools were chosen randomly. 357 of them were females, 381 of them were males. In this survey study, 'personal information form' developed by the researcher to collect data about socio-demographic features of students, 'Rosebaum's Learned Resourcefulness Scale', and 'McMaster Family Assessment Device' were used to collect data. The results of this study show that relationship within family predicts learned resourcefulness of the students significantly. Also, the learned resourcefulness scores of the students with healthy family functions are higher than the students with unhealthy family functions.

Keywords: Learned resourcefulness, family relations, high school.

SUMMARY

The consequences of problems encountered by adolescents attending secondary education challenge them from a psycho-social aspect and cause them to experience stress. This situation may lead to painful feelings, such as anxiety or depression, or minor to serious physical illnesses. However, stress-inducing daily life activities do not affect everyone in the same manner, and people's reactions to stress-causing events differ (Atkinson et al., 1999). This demonstrates that the individual's perception and assessment fundamentally underlie stress (Cüceloğlu, 1992), and therefore, some personality traits accompany stress (Bilal & Dağ, 2005).

Personality, which is shaped as much by the individual's hereditary qualities as by their interaction with the social and cultural system they are in,

differs together with the change in the social and cultural elements in society (Tezcan, 1997). Therefore, in order to understand personality, culture (Burger, 2006) and its various expressions such as family structure, parents' social roles, religious differentiations, social values, attitudes, beliefs and social norms are all indicative in their own right (Tezcan, 1997).

As individuals learn several basic things – which are reflected in their behaviour, beliefs, and communication styles – from their family environment, the role of the family, which is the most important social institution in which the child acquires its first experiences and learns forms of behaviour, is of great significance in terms of the development of the child's mental, physical and intellectual characteristics (Vural, 2004).

All families may encounter situations which cause stress and anxiety, albeit in different ways (Kerimoğlu, 1996). Whilst in some families the negative effects of stress stemming from the external world, as well as the conflicts stemming from the relationships between the family members themselves, threaten both family life and the health of the individuals in the family, in other families the opposite occurs: they lead a problem-free relationship with the external world while also resuming their own relationships in a healthy and conflict-free manner (Baltaş, 1993). This situation indicates that the states of health of families differ from each other. A family's state of health, which is defined in various ways in the literature (Fidaner, 1995), is generally, in its short form, described as "healthy" for a functional family and "unhealthy" for a dysfunctional family (Özgüven, 2000).

It can be stated that the quality of the cultural medium and family environment where the individual lives in the early years of his life is crucial in the individual's acquisition of learned resourcefulness behaviour. Learned resourcefulness, which is a cognitive skill learned through informal ways from an early age, develops differently in individuals raised in different environments. If the individual has a high level of learned resourcefulness, which was described as a repertoire of coping strategies by Dağ (1992), it means they have many coping strategies and extensive self-control skills in their repertoire. An individual who possesses these characteristics is less affected by stressful life events, and their risk of experiencing psychological problems is reduced. On the other hand, individuals with a low level of learned resourcefulness may encounter psychological problems when faced with stressful life events, and may easily give up making an effort to succeed when they encounter difficulties (Rosenbaum & Ben-Ari, 1985).

As seen from these explanations, young people need to have a high level of learned resourcefulness in order to cope with the issues they encounter and to acquire the ability to develop solutions. In acquiring these

characteristics, the effect of intra-family relationships on young people developing learned resourcefulness skills cannot be ignored.

Purpose of the Study

In this research, it is aimed to determine the prediction of learned resourcefulness of high school students by the relationships within their families. Besides, it is inquired whether the learned resourcefulness level of high school students differentiate according to the healthiness of family functions.

Method

The population of this descriptive study comprises the students in 10th and 11th classes of private and state schools in the Anatolian side of İstanbul during 2006-2007 school year. Using random sampling method, 12 schools (6 of them are public, 6 of them are private school) were selected for the study. 738 students, 357 females and 381 males, were chosen randomly from these schools. The data collection tools used in this study include 'personal information form' which was developed by the researcher to collect data about socio-demographic features of students, Rosembaum's Learned Resourcefulness Scale, and 'McMaster Family Assessment Device. The raw data analyses were evaluated using 'SPSS 11.5 for Windows' package programme in computer. Besides descriptive statistical analysis, Multiple Linear Regression, Independent Samples t-test and Kruskal Wallis H-Test for Independent Samples were used for the statistical analysis of the study.

Findings & Results

The results of this study showed that relationship within family predicts significantly the learned resourcefulness of the students. Also, the learned resourcefulness scores of the students with healthy family functions are higher than the students' with unhealthy family functions.

Conclusions & Discussions

The prediction of secondary education students' learned resourcefulness from the communication, roles and behaviour control sub-dimensions of intra-family psychological relationship patterns is as expected and concordant with existing literature. Open communication is especially significant for parents in understanding their children better, and providing them guidance in generating solutions to the problems they encounter. In addition, healthy communication

in the family ensures the family members' role definitions are constructed healthily. As stated by Fidaner (1995), the ambiguity of boundaries between the roles of family members is mostly a result of poor communication, and causes difficulties in carrying out tasks and creates problems in times of crisis. Such a situation is indicative of an inadequacy in terms of learned resourcefulness. In this sense, it is as expected and concordant with existing literature that flexible behaviour control forms and common-sense supervision methods are important in aiding young people to develop self-confidence in implementing solutions when faced with undesirable life events which they may encounter.

On the other hand, a higher level of learned resourcefulness in students who perceive their intra-family psychological relationships in a healthy manner, compared to those who perceive it unhealthily, is an expected outcome in existing literature. As seen in Rosenbaum's theory (1990), families, as the people who present the role models nearest to them, are quite significant in individuals' learning learned resourcefulness behaviours. Consequently, the family having healthy relationships increases the children's level of learned resourcefulness behaviour.

The following recommendations can be presented according to the results of the study:

1. Parents should educate themselves in order to become better parents.
2. The curricula of formal education institutions where young people are educated should be transformed to increase students' learned resourcefulness.
3. The results of scientific data relating to family environments which affect the learned resourcefulness aspect of children's personality should be shared with the public via suitable communication media.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Aile İçi İlişkilerinin, Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerini Yordama Gücü

Yemliha COŞKUN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Özet

Bu araştırma ile ortaöğretim öğrencilerinin aile içi ilişkilerinin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordama gücünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte, ortaöğretim öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin aile işlevlerinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşıp, farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, 2006-2007 öğretim yılında İstanbul ili Anadolu yakasında resmi ve özel lise 10 ve 11. sınıflarında okumakta olan 357' si kız, 381' i ise erkek olmak üzere toplam 738 öğrenci oluşturmaktadır. Tarama modelindeki araştırmada veri toplama aracı olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilmiş "Kişisel Bilgi Formu" nun yanında "Rosenbaum' un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği" ve "Aile Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin aile içi ilişkilerinin öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordadığı, bunun yanı sıra aile içi ilişkilerini sağlıklı algılayan öğrencilerin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: öğrenilmiş güçlülük, aile içi ilişkiler, ortaöğretim

Yetişkinliğe adım atacak olan ergenlerin öğrenilmiş güçlülük kişilik özelliği kazanarak, stres yaratabilen yaşam aktiviteleri karşısında çaresizliğe düşmeden, çözüm geliştirici düşünce ve davranış biçimlerine sahip olmaları, bunları uygulayabilmeleri, psikolojik ve fiziksel yaşam kalitelerini arttırmaları adına oldukça önemlidir. Nufusumuzun yüzde 20'sinin 15-25 yaşlarındaki gençlerden oluştuğunu düşündüğümüzde ve üniversite düzeyinde okullaşma oranının oldukça düşük olduğu ülkemizde (Açık öğretim ve ikinci öğretim dahil yüzde 15) yüksek öğrenim görme şansı bulunmayan büyük bir genç nüfus olgusuyla karşılaşmaktayız. Bu duruma bağlı olarak yapılan araştırmalarda gençlerin geleceğe ilişkin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, stres içinde buldukları ve mutlu olmadıkları ifade edilmektedir (Armağan, 2004).

Ergenlik, hayatta bir yön ve amacın arandığı, tercihlerin belirginleşmeye başladığı, mesleki ve ailevi rolleri üstlenmesi için gerekli kişilik özellikleri ve becerilerin kazanılarak yetişkin hayata hazırlanma dönemi olarak kişilik

bunalımının, kimlik arayışının, isyankârlığın, sorumluluk duygusunun gelişmesi, hayatta tatmin arama, macera ve hareket isteğinin yoğunlaştığı bir geçiş süreci olarak nitelenmektedir (Şener, 1991). Ergenlik dönemindeki ortaöğretim gençliğinin karşılaştıkları sorunların sonuçları; onları psiko-sosyal açıdan zorlayarak, stres yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum acı veren duygulara, örneğin kaygı ya da depresyona, hafif ya da ağır fiziksel hastalıklara yol açabilmektedir. Ancak stres oluşturan günlük yaşam aktivitelerinin etkisi herkeste aynı şekilde görülmemekte, insanların stres yaratan olaylara tepkileri farklılaşmaktadır. Stres yaratan bir olay bazı insanlarda ağır psikolojik ya da fiziksel sorunlara yol açarken, bazılarında hiçbir sorun yaratmamakta, hatta bu insanlar söz konusu durumu ilginç bir olay olarak bile görebilmektedirler (Atkinson ve diğ., 1999). Bu bize stresin temelinde insan algılamasının ve değerlendirmesinin belirleyiciliğini göstererek, bireylerin olayları anlamlandırışı, değerlendirışı ve yönlendirişinin stresi azaltma veya çoğaltmada temel faktör olduğunu göstermektedir. Öyleyse, stres esas olarak insanın olayları değerlendirme ve çözümüleme biçiminde yatmakta (Cüceloğlu, 1992), dolayısıyla da strese eşlik eden bazı kişilik özellikleri bulunmaktadır (Bilal ve Dağ, 2005).

Olgunlaşma ve öğrenme ile ilgili süreçlerin birbirini etkileyerek geliştirdiği (Öztürk,1997) kişiliğin, bütünlüğü içinde her insanın öteki insanlardan farklı olmasını sağlayan kendine özgü özellikleri vardır (Köknel,1995). Bireyin kalımsal nitelikleriyle olduğu kadar, içinde bulunduğu sosyal, kültürel sistemin etkileşimiyle biçimlenen kişilik, toplumdaki sosyal ve kültürel öğelerin değişimiyle birlikte farklılaşmaktadır (Tezcan, 1997). Dolayısıyla kişiliği anlamada kültür (Burger, 2006) ve kültürün çeşitli görünüşleri arasında yer alan aile biçimi, ana-babanın sosyal rolleri, dinsel farklılaşma, sosyal değerler, tutumlar, inançlar ve sosyal normların ayrı ayrı etkisi, kişilik gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Tezcan, 1997).

Bireyler, davranışlarına, inançlarına, iletişim tarzlarına yansıyan birçok temel şeyi aile çevrelerinden öğrendikleri için, çocuğun ilk deneyimleri kazandığı ve davranış biçimlerini öğrendiği en önemli sosyal kurum olarak ailenin çocuğunun ruhsal, bedensel ve zihinsel özelliklerinin gelişimindeki rolü oldukça önem kazanmaktadır. Çocuğun kişiliğine saygı duyan, onu anlamaya çalışarak dinleyen ve kendini yönlendirmesi yolunda fırsat veren sağlıklı bir aile ortamı, çocuğun gelişimine önemli katkıda bulunmuş olur (Vural, 2004).

Bütün aileler farklı şekillerde de olsa stres ve kaygı yaratan durumlarla ve sorunlarla karşılaşır (Kerimoğlu, 1996). Bazı ailelerde gerek dış dünyadan kaynaklanan streslerin aile hayatına yansıyan olumsuz etkileri, gerekse aile bireylerinin kendi aralarındaki ilişkilerinden kaynaklanan çatışmalar, hem aile hayatını, hem de ailedeki kişilerin sağlığını tehdit ederken, bazı ailelerde bunun tersi olmakta, dış dünyayla sorunsuz bir ilişki sürdürürken, hem de kendi ilişkilerini sağlıklı ve çatışmasız sürdürmektedirler (Baltaş, 1993). Bu durum

ailelerin sağlıklılık durumlarının birbirinden farklılaştığını göstermektedir. Literatürde değişik şekillerde tanımlanmış bulunan ailelerin sağlıklılık durumu (Fidaner, 1995) genelde en kısa şekli ile işlevsel olan aile “sağlıklı”, işlevsel olmayan aile de “sağsız” aile olarak nitelendirilmektedir (Özgüven, 2000).

Sağlıklı ailede, ailedeki düzen ve etkileşim biçimi, aile bireylerinin her türlü gereksinimlerini, doğal yaşantı içinde karşılar ve aile üyeleri ailelerinin bir parçası olmaktan mutludurlar. Üyeler, görev ve sorumluluklarını doğal olarak yerine getirirler ve kişiler birbirinden bağımsız olarak ve isteyerek karşılıklı yardım içindedirler. Aile üyeleri arasında olumlu duygusal bağlar vardır, kendi üyelerini değerli bulan aile bireylerinin arasında karşılıklı destek, uyum ve iletişim vardır. Uyum ve desteğin temeli olan “iletişim”, toplumdaki temel düzeni sağladığı gibi, aile sistemi içinde de sağlıklı bir düzenin oluşmasına katkıda bulunur (Özgüven, 2000).

Aile ve kişiliğin gelişimi konusundaki açıklamalara bağlı olarak, insanların stres yaratan yaşam olayları karşısında farklı düşünmeye yönlendiren ve bu tür olaylarla başa çıkma tarzlarını farklılaştıran ve bu farklılıkların uyum sağlamaya olan katkı düzeyinin kişiler arasında değişmesini (Atkinson ve diğ., 1999), diğer bir deyişle öğrenilmiş güçlülük düzeylerindeki bireysel farklılaşmayı, gelişim sürecinde ailenin önemli etkisi olan kişilik özellikleriyle ifade etmek mümkün olabilmektedir.

Kişinin stresle başa çıkması kişilik donanımları ve elindeki imkanları kullanabilmesi ile ilişkili bir durumdur. Bu sebeple kişisel özellikler stresin olumsuz etkilerinden korunabilme derecesini de belirlemektedir. Bunlar kişinin değişimlere uygun olarak kendini programlayabilme yeteneği (esneklik), çevre gelenekleri ve geçmiş tecrübelerinden elde ettiklerine bağlı olarak gelişmektedir (Baltaş ve Baltaş, 1988). Dolayısıyla kişilik gelişim sürecine bağlı olarak, öğrenilmiş güçlülük davranışının oluşumunda yaşamın ilk yıllarından itibaren bireyin içinde yaşadığı kültürel çevre ve aile ortamı yaşantılarının niteliğinin çok önemli olduğu belirtilebilir. Küçük yaşlardan itibaren gayri resmi yollarla öğrenilen ve bilişsel beceri olan öğrenilmiş güçlülük, farklı ortamlarda yetişen bireylerde farklı gelişmektedir. Dağ (1992) tarafından başa çıkma stratejileri dağarcığı olarak ifade edilen öğrenilmiş güçlülük, bireyde yüksek düzeyde ise, dağarcığında her tür başa çıkma ve özkontrol becerilerinin yaygın biçimde bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu özelliklere sahip olan bir birey, stresli yaşam olayları karşısında daha az etkilenmekte ve psikolojik sorunlarla karşılaşma oranı azalmaktadır. Diğer taraftan, düşük öğrenilmiş güçlülük düzeyindeki bireyler ise, stresli yaşam olayları karşısında psikolojik sorunlar yaşayabilmekte, zorluklarla karşılaştıklarında başarıma çabasından kolayca vazgeçebilmekte, başarılarının şans eseri olduğunu düşünürlerken, başarısızlıklarının ise kendi yetersizliklerinden kaynaklandığına inanmaktadırlar (Rosenbaum ve Ben-Ari, 1985).

Bu anlamda, gençlerin karşılaştıkları sorunlarını aşabilmelerinde bilgilendirme ve uzman desteği gerekmekte, ancak sosyal ve eğitim yapımızdaki profesyonel, sosyal ve psikolojik yardım örgütlenmelerinin yetersizliği, gençleri sorunlarla başa çıkmada, çözüm geliştirme becerisini kazanmalarında büyük oranda ailenin rehberliğiyle yetinme durumunda bırakmaktadır ki, bu bağlamda ailenin psikolojik ilişki örüntüsünün, ergenlik dönemindeki ortaöğrenim gençliğinin öğrenilmiş güçlülük düzeyi becerilerini geliştirmelerindeki etkisinin göz ardı edilemeyecek derecede önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, özel ve resmi liselerde okuyan 10 ve 11. sınıf öğrencilerinin, algıladıkları aile içi psikolojik ilişki örüntülerinin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordama gücünü ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin sosyo-demografik değişkenlere bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaktır.

Araştırmanın Önemi

Yetişkinliğe adım atacak olan ergenlerin öğrenilmiş güçlülük kişilik özelliği kazanarak, stres yaratabilen yaşam aktiviteleri karşısında çaresizliğe düşmeden, çözüm geliştirici düşünce ve davranış biçimlerine sahip olmaları, bunları uygulayabilmeleri, ruhsal ve bedensel yaşam kalitelerini arttırmaları adına oldukça önemlidir. Bu anlamda öğrenilmiş güçlülük hakkında, ailelerin bilgi sahibi olarak, küçük yaşlardan itibaren çocuklarının sorunlu durumlar karşısında geri çekilme veya kaçınma yerine uygun çözüm yollarını bulmalarını sağlayacak ve bunları uygulayabilecek özellikte kişilik yapısına sahip olmalarını sağlayıcı bir yaklaşım içinde bulunmaları oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmanın aile içi psikolojik ilişkilerin, bireyin öğrenilmiş güçlülük kişilik yapısına olan etkisini betimlemesi adına yararlı bilgiler sunacağı umulmaktadır.

YÖNTEM

Ortaöğretim öğrencilerinin aile içi ilişkilerinin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordama gücünün incelendiği bu araştırma, ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı bir çalışmadır.

Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2006–2007 öğretim yılında İstanbul ili Anadolu Yakası'nda eğitim veren, resmi ve özel liselerin 10 ve 11. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde, 2006–2007 öğretim yılında İstanbul ili Anadolu yakasındaki resmi ve özel liselerde öğrenim görmekte olan

10 ve 11. sınıf öğrencileri iki ayrı okul grubu olarak (özel, resmi) birer küme kabul edilmiş, oranlı küme örnekleme yöntemiyle random (tesadüfi) olarak yapılan seçimle okullar belirlenmiştir.

Bu anlamda, öğrenciler tarafından eksik ve yanlış doldurulmuş geçersiz formlar elendikten sonra, araştırma resmi lise 10. sınıflardan 185, 11. sınıflardan 192; özel lise 10. sınıflardan 183, 11. sınıflardan 178 olmak üzere toplam 738 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilmiş “Kişisel Bilgi Formu” ile birlikte “Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (Rosenbaum, 1980)” ve “Aile Değerlendirme Ölçeği (Epstein, Bolwin ve Bishop, 1983)” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu, öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik toplam 3 sorudan (okul türü, sınıf düzeyi, cinsiyet) oluşmaktadır.

Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ)

Orijinal formu M. A. Rosenbaum (1980) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları Siva (1991) tarafından yapılmıştır. Bu ölçek stres yaratan yaşam olayları ile ne kadar etkili bir biçimde baş edildiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır (Savaşır ve Şahin, 1997). Ölçeğin güvenilirlik katsayıları iç tutarlık ve ‘test tekrar-test yöntemi’ ile hesaplanmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .78 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin geçerlik çalışması ise, ölçüt bağıntılı geçerlik ve yapı geçerliği yöntemi ile hesaplanmıştır. Ölçüt bağıntılı geçerlilikte; ölçeğin kendini denetleme becerilerini ölçtüğü dikkate alınarak, özgün formun da geçerliliğinin araştırılmasında kullanılan Rotter iç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ile korelasyonu hesaplanmış ve ($p < .001$) anlamlılık düzeyinde, “-.29” luk bir korelasyon değeri bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla uygulanan Temel Bileşenler Analizi sonucunda, ölçekten toplam varyansın % 58.2’sini açıklayan 12 faktör elde edilmiştir. Planlı davranma, ruh hali denetimi, istenmeyen düşüncelerin denetimi, dürtü denetimi ve planlı davranma, yeterli olma ve kendini yatıştırma, ağrı denetimi, erteleme, yardım arama, iyiye yorma, dikkati yönlendirme, esnek planlama ve denetleyici aramadan oluşan bu faktör ve örüntüler, ölçeğin orijinalinden elde edilen bulgulara büyük ölçüde benzerlik göstermiştir (Dağ, 1991).

36 maddeden oluşmuş bulunan ölçekte, yükselen puanlar öğrenilmiş güçlülük düzeyinin yüksekliğine; bir diğer deyişle ölçekte temsil edilen başa çıkma stratejilerinin sıklıkla uygulandığına işaret etmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Orijinal formu Amerika Birleşik Devletlerinde Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesinin Aile Araştırma Programı çerçevesinde, Epstein, Bolvin ve Bishop (1983) tarafından geliştirilmiş olup, Türkçeye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışması Bulut (1990) tarafından yapılmıştır. 12 yaş üzeri aile bireyleri tarafından doldurulan ve aileleri, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, duygusal katılım, davranış kontrolü ve genel işlevler boyutlarında değerlendirmeyi amaçlayan ölçeğin puan ortalaması alınarak aile puanı hesaplandığı gibi, her bireyin puanını ayrı olarak değerlendirmek de mümkündür (Kılıç ve diğ., 1999).

Ölçeğe ilişkin bulgular, hemen tüm konularda ölçeğin orijinalinde yapılan çalışmalardan elde edilen bulguları destekler niteliktedir (Bulut, 1990). Ölçek sorun çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği problem çözme alt testinde .90; iletişimde .84; rollerde .82; duygusal tepki verebilmede .78; gereken ilgiyi göstermede .62; davranış kontrolünde .80 ve genel fonksiyonlarda .89 olarak saptanmıştır. İç tutarlılıkta Cronbach Alfa değerleri problem çözme için .80; iletişim için .42; duygusal tepki verebilme için .59; gereken ilgiyi gösterme için .38; davranış kontrolü için .52 ve genel fonksiyonlar için .86 olarak belirlenmiştir. Geçerlilik çalışmasında ise, yapı geçerliliği için boşanma sürecinde (N=25) bulunan kadınlara ve normal evliliklerini sürdüren (N=25) çiftlerden birine uygulanan, ölçek puan ortalamaları arasındaki fark, 't testi'nde tüm alt testler için .001 ile .01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ölçüt bağımlı geçerlik için ise evli olan 25 kişiye 'ADÖ' ile birlikte 'Evlilik Yaşam Ölçeği' uygulanmış, birincinin genel fonksiyonlar alt testi ile aralarındaki ilişkiye bakılmış, Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısının .66 düzeyinde ve anlamlı ($p < .001$) olduğu görülmüştür (Öner, 1994).

Ölçek puanları 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağlıksız) arasında değişmektedir. Her alt ölçek için hesaplanan puan ortalamaları 2.00 ve üzerinde olduğu durumlarda o işlev açısından sağlıksızlığın arttığı düşünülmektedir (Bulut, 1990).

Verilerin Çözümlemesi

Toplanan verilerin analizinde SPSS 11.5 paket programı kullanılarak örneklemin n sayıları, ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak,

ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları aile içi psikolojik ilişkilerinin, öğrenilmiş güçlülüklerini yordama gücü incelendikten sonra, aile içi ilişkilerin sağlıklılık (işlevsellik) durumuna göre grupların öğrenilmiş güçlülük düzeylerinde farklar olup olmadığı belirlenmiştir. Anlamlılık kontrolü için farklılıklar arası hata payı “.05” manidarlık düzeyinde sınanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, ‘Kişisel Bilgi Formu’, ‘Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği’ ve ‘Aile değerlendirme Ölçeği’ ile elde edilen veriler, öğrencilerin aile içi psikolojik ilişkilerinin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordama gücü temel problemi doğrultusunda analiz edilip, bulguları özetlenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük durumlarının aile içi ilişkilerinin sağlıklılık (işlevsellik) durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sınanarak bulgular sıralanmıştır.

Bu amaçla, kişisel bilgi formlarına bağlı olarak demografik özelliklerin frekans ve yüzde dağılımları bulunduktan sonra öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük ve aile içi psikolojik ilişki örüntü puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması belirlenmiş daha sonra araştırmanın temel problemi niteliğindeki, aile içi psikolojik ilişki örüntülerinin öğrenilmiş güçlülük düzeyini yordama gücünün incelenmesinde ‘Çoklu Regresyon Analizi’ tekniğinden yararlanılırken, öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük ölçeğinden aldıkları puanların, aile içi psikolojik ilişki ölçeğinden aldıkları puanların sağlıklılık (işlevsellik) durumuna göre farklılaşıp, farklılaşmadığını belirlemek üzere varyansların homojenliği durumunda ‘Bağımsız Grup t Testi’, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise ‘İlişkisiz örneklem İçin Mann Whitney-U Testi’ kullanılarak bulgular aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Bu anlamda:

Kişisel Bilgi Formunu dolduran örneklem grubundaki öğrencilerden, değerlendirmeye alınan 738’nin demografik özelliklerine ilişkin frekans (f) ve yüzde (%) sonuçlarının dağılımı sırasıyla aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1
Örneklem Grubundaki Öğrencilere İlişkin Bazı Demografik Bilgiler

Okul Türü	f	%
• Devlet 10.Sınıf	185	25,1
• Devlet 11.Sınıf	192	26,0
• Özel 10. Sınıf	183	24,8
• Özel 11. Sınıf	178	24,1
Cinsiyet		
• Kız	357	48,4
• Erkek	381	51,6
Toplam	738	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, örneklem grubunun 185’i (% 25,1) devlet okulu lise 10. sınıf öğrencisi, 192’si (% 26,0) devlet okulu lise 11. sınıf öğrencisi, 183’ü (% 24,8) özel okul lise 10. sınıf öğrencisi ve 178’i (% 24,1) özel okul lise 11. sınıf öğrencisidir. Örneklem grubunun 357’si (% 48,4) kız öğrencilerden oluşurken, 381’i (% 51,6) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması “114.86”, standart sapması ise “16.05” olarak hesaplanmıştır. Bu bulguya göre, ortaöğretim öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülük düzey puanlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir. Öğrencilerin ‘Aile Değerlendirme Ölçeği’ alt boyutlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2
Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutları Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Boyut	N	Ortalama	Ss
Sorun Çözme	738	2,18	,64
İletişim	738	2,06	,55
Roller	738	2,17	,43
Duygusal Tepki Verebilme	738	2,05	,62
Duygusal Katılım	738	2,08	,51
Davranış Kontrolü	738	1,92	,45
Genel İşlevler	738	1,89	,58

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğrencilerin ‘Aile Değerlendirme Ölçeği’nin sorun çözme alt boyutu aritmetik ortalaması “2.18”, standart sapması “.64”; iletişim alt boyutu aritmetik ortalaması “2.06”, standart sapması “.55”; roller alt boyutu aritmetik ortalaması “2.17”, standart sapması “.43”; duygusal tepki verebilme alt boyutu aritmetik ortalaması “2.05”, standart sapması “.62”; duygusal katılım alt boyutu aritmetik ortalaması “2.08”, standart sapması “.51”; davranış kontrolü aritmetik ortalaması “1.92”, standart sapması “.45”; genel işlevler alt boyutu aritmetik ortalaması “1.89”, standart sapması “.58” olarak bulunmuştur. Bu bulgulara göre; ortaöğretim öğrencilerinin sorun çözme alt boyutundan en yüksek puanı aldığı, bunu roller, duygusal katılım, iletişim, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel işlevler alt boyutlarının takip ettiği görülmektedir. Bu durum, ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları aile içi psikolojik ilişki örüntülerinin, davranış kontrolü ve genel işlevler alt boyutu hariç, diğer boyutlarda aritmetik ortalamalarının 2.00 ve üzerinde puan almalarından dolayı sağlıklı olduğunu göstermektedir (Bulut, 1990). Bu saptamadan sonra, araştırmanın temel amacı doğrultusunda örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin aile içi psikolojik ilişki örüntülerinin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordama gücünü belirlemek üzere, ‘Çoklu Regresyon Analizi’ tekniğinden yararlanılmış ve sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3
Öğrencilerin Aile İçi Psikolojik İlişki Örüntülerinin, Öğrenilmiş Güçlülük Durumlarını Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Boyut	B	S H B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	146,94	3,317	-	44,300	,000	-	-
Sorun Çözme	-2,31	1,195	-,093	-1,939	,053	-,288	-,072
İletişim	-4,44	1,547	-,153	-2,877	,004	-,330	-,106
Roller	-4,32	1,740	-,118	-2,483	,013	-,313	-,092
Duygusal T. V.	-,84	1,308	-,033	-,646	,519	-,276	-,024
Duygusal Katılım	,64	1,383	,021	,463	,643	-,183	,017
Davranış Kontrolü	-4,43	1,598	-,126	-2,777	,006	-,302	-,102
Genel İşlevler	,26	1,801	,010	,145	,885	-,319	,005

R= 0.393, R²= 0.154, F (7.730) = 19.026, p= .000

Tablo 3'e bakıldığında ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları aile içi psikolojik ilişki örüntüsü alt boyutları (sorun çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım, davranış kontrolü, genel işlevler), öğrenilmiş güçlülükleri arasında (R = 0,393; p<.01) düzeyinde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Alt boyutların tümü birlikte, öğrenilmiş güçlülüğün toplam varyansının yaklaşık % 15'ni açıklamaktadır. Bu toplam varyansı açıklama yüzdesi için yapılan 'F testi' sonucunda, istatistiksel açıdan ".01" düzeyinde anlamlı bir sonuç elde edilmiştir.

Aile içi psikolojik ilişki örüntüleri alt boyut puanlarının her birinin, öğrenilmiş güçlülük puanlarının önemli bir yordayıcısı olup olmadıklarına bakıldığında ise, sorun çözme, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım ve genel işlevler alt boyutlarının regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t değerlerinin ".05"'e göre önemli bir yordama gücüne sahip olmadıkları görülmektedir. İletişim, roller ve davranış kontrolü alt boyutlarının regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t değerlerinin ise ".05" anlamlılık düzeyine göre ortaöğretim öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülüklerinin yordayıcısı oldukları görülmüştür.

Standardize edilmiş regresyon katsayısının (β) büyüklüğüne göre yordayıcı değişkenlerin, öğrenilmiş güçlülük üzerindeki göreceli önem sırası; iletişim, davranış kontrolü, roller, sorun çözme, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım ve genel işlevlerdir.

Aile içi psikolojik ilişki örüntü boyutlarıyla, öğrenilmiş güçlülük arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, sorun çözme alt boyutu ile öğrenilmiş güçlülük arasında negatif ve düşük düzeyde bir ilişkinin (r = -0,29) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise, iki değişken arasındaki

korelasyonun ($r = -0,07$) yine negatif ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. İletişim alt boyutu ile öğrenilmiş güçlülük arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r = -0,33$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise, yine iki değişken arasındaki korelasyonun ($r = -0,10$) negatif ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Roller alt boyutu ile öğrenilmiş güçlülük arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r=0,31$) olduğu, ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun ($r=-0,09$) negatif ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Duygusal tepki verebilme alt boyutu ile öğrenilmiş güçlülük arasında negatif ve düşük düzeyde bir ilişkinin ($r = -0,28$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde, yine iki değişken arasındaki korelasyonun ($r = -0,02$) negatif ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Duygusal katılım alt boyutu ile öğrenilmiş güçlülük arasında negatif ve düşük düzeyde bir ilişkinin ($r = 0,18$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde, yine iki değişken arasındaki korelasyonun ($r = 0,02$) pozitif ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Davranış kontrolü alt boyutu ile öğrenilmiş güçlülük arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r = -0,30$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki korelasyonun ($r = -0,10$) negatif ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Genel İşlevler alt boyutu ile öğrenilmiş güçlülük arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r = 0,32$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki korelasyonun ($r = 0,05$) pozitif ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Değişkenler arasındaki yordama gücünün test edilmesinden sonra ortaöğretim öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülüklerinin aile içi ilişkilerin sağlıklılık (işlevsellik) durumuna göre farklılığı incelenerek aşağıdaki tablolarda sırayla gösterilmiştir. Bu anlamda, öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailenin sorun çözme işlevinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan 'ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney-U testi' sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Ailenin Sorun Çözme İşlevinin Sağlıklılık Durumuna Göre İlişkisiz Ölçümler İçin Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Sorun Çözme İşlevi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Sağlıklı	346	421.18	145728.00	49935.00	.00*
Sağlıksız	392	323.89	126963.00		

* $p < .05$

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, aile sorun çözme işlevi sağlıklılık durum algılamalarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olmadığı ($L = 8,140$; $p < .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi, yapılan 'ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney-U testi' sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur (U = 49935,00; p<.05). Bu sonuca göre ailesinin sorun çözme işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin (S.O = 421,18), ailesinin sorun çözme işlevini sağlıksız algılayan öğrencilere (S.O = 323,89), göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailenin iletişim işlevinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan 'ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney-U testi' sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5
Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Ailenin İletişim İşlevinin Sağlıklılık Durumuna Göre İlişkisiz Ölçümler İçin Mann Whitney-U testi Sonuçları

İletişim İşlevi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Sağlıklı	375	422.47	158427.50	48195.50	.00*
Sağlıksız	363	314.78	114263.50		

*p<.05

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin aile iletişim işlevi sağlıklılık durum algılamalarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olmadığı (L= 5,355;p<.05) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi, yapılan 'ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney-U testi' sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur (U = 48197,50; p<.05). Bu sonuca göre ailesinin iletişim işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin (S.O = 422,47), ailesinin iletişim işlevini sağlıksız algılayan öğrencilere (S.O = 314,78), göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailenin roller işlevinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan 'ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney-U testi' sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6
Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Ailenin Roller İşlevinin Sağlıklılık Durumuna Göre İlişkisiz Ölçümler İçin Mann Whitney-U testi Sonuçları

Roller İşlevi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Sağlıklı	288	435.72	125486.50	45729.50	.00*
Sağlıksız	450	327.12	147204.50		

*p<.05

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, aile roller işlevi sağlıklılık durum algılamalarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olmadığı ($L = 4,940; p < .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 6'da görüldüğü gibi, yapılan 'ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney-U testi' sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($U = 45729,50; p < .05$). Bu sonuca göre ailesinin roller işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin ($S.O = 435,72$), ailesinin roller işlevini sağlıklı algılayan öğrencilere ($S.O = 327,12$), göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıda tablo 7'de öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailenin duygusal tepki verebilme işlevinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan 'bağımsız grup t testi' sonuçları verilmiştir.

Tablo 7

Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Ailenin Duygusal Tepki Verebilme İşlevinin Sağlıklılık Durumuna Göre Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

Duygusal Tepki Verebilme İşlevi	N	Ortalama	S	Sd	t	p
Sağlıklı	395	118,42	15,85	736	6,66	.00*
Sağlıksız	343	110,75	15,31			

* $p < .05$

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, aile duygusal tepki verebilme işlevi sağlıklılık durum algılamalarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olduğu ($L = 2,168; p > .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 7'de görüldüğü gibi, yapılan 'bağımsız grup t testi' sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t = 6,66; p < .05$). Bu sonuca göre ailesinin duygusal tepki verebilme işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin ($\bar{x} = 118,42$), ailesinin duygusal tepki verebilme işlevini sağlıklı algılayan öğrencilere ($\bar{x} = 110,75$) göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 8'de öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailenin duygusal katılım işlevinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan 'bağımsız grup t testi' sonuçları verilmiştir.

Tablo 8
Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Ailenin Duygusal Katılım İşlevinin Sağlıklılık Durumuna Göre Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

Duygusal Katılım İşlevi	N	Ortalama	S	Sd	t	p
Sağlıklı	400	117,43	16,13	736	4,80	.00*
Sağlıksız	338	111,81	15,45			

*p<.05

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin aile duygusal katılım işlevi sağlıklılık durum algılamalarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olduğu ($L = 2,246$; $p > .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 8'de görüldüğü gibi, yapılan 'bağımsız grup t testi' sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t = 4,80$; $p < .05$). Bu sonuca göre ailesinin duygusal katılım işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin ($\bar{x} = 117,43$), ailesinin duygusal katılım işlevini sağlıksız algılayan öğrencilere ($\bar{x} = 111,81$) göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıda tablo 9'da öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailenin davranış kontrol işlevinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan 'ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney-U testi' sonuçları verilmiştir.

Tablo 9
Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Ailenin Davranış Kontrolü İşlevinin Sağlıklılık Durumuna Göre İlişkisiz Ölçümler İçin Mann Whitney-U testi Sonuçları

Davranış Kontrolü İşlevi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Sağlıklı	488	407.49	198854.50	42461.50	.00*
Sağlıksız	250	295.35	73836.50		

*p<.05

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, aile davranış kontrolü işlevi sağlıklılık durum algılamalarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olmadığı ($L = 11,649$; $p < .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 9’da görüldüğü gibi, yapılan ‘ilişkısiz ölçümler için Mann Whitney-U testi’ sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($U = 42461,50$; $p < .05$). Bu sonuca göre ailesinin davranış kontrolü işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin ($S.O = 407,49$), ailesinin davranış kontrolü işlevini sağlıksız algılayan öğrencilere ($S.O = 295,35$), göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıda tablo 10’da öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailenin genel işlevinin sağlıklılık durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ‘ilişkısiz ölçümler için Mann Whitney-U testi’ sonuçları verilmiştir.

Tablo 10
Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Ailenin Genel İşlevinin Sağlıklılık Durumuna Göre İlişkısiz Ölçümler İçin Mann Whitney-U testi Sonuçları

Genel İşlevi	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Sağlıklı	446	417.00	185980.50	43932.50	.00*
Sağlıksız	296	296.95	86710.50		

* $p < .05$

Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, aile genel işlevler sağlıklılık durum algılamalarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene’s testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olmadığı ($L = 8,139$; $p < .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 10’da görüldüğü gibi, yapılan ‘ilişkısiz ölçümler için Mann Whitney-U testi’ sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($U = 43932,50$; $p < .05$). Bu sonuca göre ailesinin genel işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin ($S.O = 417,00$), ailesinin genel işlevini sağlıksız algılayan öğrencilere ($S.O = 296,95$), göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Aile işlevselliği ile ortaya çıkan bu durum birçok araştırma sonucunda elde edilen bulgularında ortaya koyduğu gibi aile içi psikolojik ilişki örüntülerinin sağlıklılığının, bireylerin psikolojik iyi olma haline olumlu etki ettiği gibi, benzer şekilde öğrencilerin de stresle başa çıkmada öğrenilmiş güçlülüklerini artırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Kişilik özelliğinin kazanılmasında çevresel faktörlerin etkisi düşünüldüğünde, bireyin içinde yaşadığı çevre şartlarının uygunluğu göz ardı edilemez. Bu anlamda öğrenilmiş güçlülük hakkında eğitimcilerin yanı sıra, ailenin de bilgi sahibi olarak, küçük yaşlardan itibaren çocuklarının sorunlu durumlar karşısında geri çekilme veya kaçınma yerine uygun çözüm yollarını bulmalarını sağlayacak ve bunları uygulayabilecek davranış repertuarı ve kişilik

yapısına sahip olmalarını sağlayıcı bir yaklaşım içinde bulunmaları oldukça önemlidir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, ortaöğretim öğrencilerinin aile içi psikolojik ilişki örüntülerinin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordayıcılığına bakıldığında, 'Aile Değerlendirme Ölçeği (Epstein, Bolwin ve Bishop, 1983)' sorun çözme, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım ve genel işlevler alt boyutlarının öğrenilmiş güçlülük açısından önemli bir yordama gücüne sahip olmadıkları görülürken; iletişim, roller ve davranış kontrolü alt boyutlarının ortaöğretim öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülüklerini anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Alt boyutlardan iletişim, roller ve davranış kontrolü'nün öğrenilmiş güçlülüğün önemli bir yordayıcısı olmaları beklenen nitelikte ve alanyazınla uyumludur. Özellikle açık iletişime sahip olma, ailenin çocuklarını yetiştirme sürecinde onları daha iyi anlamalarında, karşılaştıkları sorunlarına çözüm üretirlerken onlara rehberlik yapmada, karşılıklı duygu ve düşüncelerini sağlıklı bir şekilde ifade etmelerinde önem kazanmaktadır. Böyle bir ortamın kazandırdığı kişisel özellik, alanyazında da belirtildiği gibi öğrenilmiş güçlülükte sorun oluşturan durumun sözlü ifade edilebilmesi gerekir olgusuyla oldukça uyumaktadır. Bununla birlikte, ailedeki iletişimin sağlıklı oluşu, aile üyelerinin rol tanımlarının da sağlıklı yapılmasını sağlar. Fidaner'in (1995) de belirttiği gibi, çoğunlukla yetersiz iletişimin bir sonucu olarak aile üyelerinin rolleri arasındaki sınırların belirsiz olması işlerin yürütülmesinde zorluklara yol açıp, kriz dönemlerinde sorun yaratabilir. Böyle bir durum öğrenilmiş güçlülük açısından yetersizliğin bir göstergesidir. Bu anlamda ailelerin çocuklarını yetiştirme sürecinde ortaya koydukları davranış kontrolü biçimlerinin esnek yapıda oluşu, her koşulda duruma göre değişebilen, akla uygun denetim yollarını tercih etmeleri, sanki ana-babası her zaman yanındaymış gibi güvenli ve hiç değilmiş gibi de davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilecekleri şekilde özgür hissedebilecekleri bir ortamın, öğrencilerin karşılaştıkları yaşam olaylarının istenmedik etkileri karşısında özgüvenle hareket ederek çözüm yolları geliştirip, uygulamaya koymaları adına oldukça önemli, beklenen nitelikte ve alanyazınla uyumludur.

Ancak diğer boyutların yanında, özellikle sorun çözme alt boyutunun, öğrenilmiş güçlülüğün önemli bir yordayıcısı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum alanyazın temelinde beklenmedik bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Çünkü, Rosenbaum (1989) öğrenilmiş güçlülük için, olumsuz yaşam olaylarıyla etkili bir şekilde başa çıkılması gerektiğini, bunun içinde, var olan davranış alışkanlıklarında değişikliklere giderek veya terk ederek yeni ve daha etkili davranışlar geliştirmelerinin önemli olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda, öğrenilmiş güçlülük için sorun çözme becerilerine sahip olmak, oldukça önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, sorun çözme becerisine sahip olmanın gerekliliği karşısında, ortaöğretim gençliğinin ailelerini bu şekilde algılamaları, ailelerin karşılaştıkları sorunlu durumlar karşısında sorun çözme yöntemlerini aktif ve verimli şekilde kullanmadıklarını düşündürmektedir.

Öğrencilerin 'Aile Değerlendirme Ölçeği (Epstein, Bolwin ve Bishop, 1983)' alt boyut puanlarının sağlıklılık (işlevsellik) durumuna göre yapılan karşılaştırmalarda ise; ailesinin sorun çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım, davranış kontrolü ve ailenin genel işlevini sağlıklı algılayan öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, ailesinin bu işlevlerini sağlıklı algılayan öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre, aile işlevlerinin sağlıklı oluşunun, çocukların öğrenilmiş güçlülük düzeyini arttırmada etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer yandan, ortaöğretim öğrencilerinin 'Aile Değerlendirme Ölçeği (Epstein, Bolwin ve Bishop, 1983)' sorun çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım alt boyutlarındaki aile işlevlerinin sağlıklı olduğu görülmekte olup, sadece davranış kontrolü ve genel işlevler alt boyutlarında aileleriyle sağlıklı bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bu durum ergenlerin aileleriyle olan ilişkilerinin genel anlamda sorunlu olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu duruma, belirli oranlarda ergenliğin gelişimsel özelliklerin neden olabileceği düşünülürse de, genellikle ailelerin ana-babalığın okulu olmaz düşüncesiyle, Aydın'ın (2005) da belirttiği gibi, kendi ailelerinden gördükleri davranış biçimleri ve anlayışı içerisinde çocuklarıyla iletişim kurmalarının etkisi olabilir. Bu tutum ve davranışlarının olumlu özellikleri olabileceği gibi bugünkü psikoloji biliminin anlayışı ile örtüşmeyecek olumsuz yanları da bulunabilir. Araştırma bulgularına bağlı olarak ergenlerin aileleriyle ilişkilerinin genel anlamda sorunlu olmasının temelinde, ailelerin çocuk ve ergen psikolojisi alanındaki genel doğruların yerine, yaşantı ve öğrenme ürünü yoluyla geliştirdikleri bu tutum ve davranışların ağırlıklı olarak ortaya konmasının önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Elde edilen bulgulara bağlı olarak, ortaöğretim öğrencilerinin aile içi psikolojik ilişki örüntüsünün öğrenilmiş güçlülüklerini yordadığını, özellikle aile içi psikolojik ilişki işlevlerini sağlıklı algılayan öğrencilerin, aile içi psikolojik işlevlerini sağlıklı algılayan öğrencilere göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin yüksek oluşu aile işlevlerinin sağlıklılığının çocuklarının kişilik yapısında oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Hong Kong' da anne babaların ergenlerin ruh sağlığına etkileri konusunda yapılan bir çalışmada ebeveyn özelliklerinin ergenin yaşam doyumu, umutsuzluğu, benlik saygısı ve yaşamdaki amaçları gibi özelliklerini yakından etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırmada olumsuz olarak nitelendirilebilecek ebeveyn özellikleri ile ergenin ruh sağlığının ve baş etme becerilerinin sorunlu olması arasında bir ilişkiye vurgu yapılırken, özellikle babaların özelliklerinin ergenin ruh sağlığına etkisinin annelerinkinden daha önemli olduğu bulunmuştur (Çetin ve diğ., 2004). 'Sosyal Öğrenme Kuramı'nda da belirtildiği gibi çocukların duygu, düşünce ve davranışlarını öğrenmelerinde en yakın çevresi olarak aile oldukça önemli rol oynamaktadır. Bu anlamda depresif aile ortamında yetişen çocuklar kritik yaşam olaylarıyla karşılaştıklarında, aile ortamında daha önce öğrenmiş oldukları depresif davranışları göstermektedirler (Hawkins, Clarke ve Seeley, 1993). Halbuki

Rosenbaum'un (1990) kuramına göre, bireylerin öğrenilmiş güçlülük davranışlarını öğrenmelerinde kendilerine en yakın rol modellerini sunan kişiler olarak aile oldukça önem kazanmaktadır. Çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurabilen, depresif olmayan, öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek olan ailelerin kritik yaşam olayları karşısında gösterecekleri başa çıkma davranışları, o aile içerisinde yetişen çocukların kritik yaşam olayları karşısında benzer davranışları sergilemelerinde önemli bir etken olacaktır ki, araştırma bulgularına baktığımızda aile ilişkileri alt boyutlarının bütününde, aile ilişkilerini sağlıklı algılayan gençlerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, aile ilişkilerini sağlıklı algılamayan gençlerinkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, bazı önerilerde bulunulabilir. Bunlardan bir kısmı aşağıda özetlenmiştir.

1. Sürekli değişen ve gelişen dünya ve çevre koşullarına aile yapısının uyumunun daha kolay sağlanması için, ebeveynlerin değişime daha açık olmaları gerekmektedir. Ana-baba'lığın okulu olmaz, ana-baba'lık kitaplardan öğrenilemez gibi yargılara bağlı kalınması çağdaş bilim anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Sağlıklı bir aile yapısı ancak bu konuda alınacak yeterli bir eğitimle sağlanabilir.
2. Yarının anne-babaları olacak olan gençlerin tamamının eğitilmesinin amaçlandığı, örgün eğitim kurumlarının program içerikleri öğrenilmiş güçlülük düzeyini artırıcı niteliğe dönüştürülmelidir.
3. Okul psikolojik danışma servisleri, özellikle birçok sorunun yaşanabildiği ergenlik dönemindeki gençlerde, zorlukların sebep olabileceği stres durumlarının neler olabileceği ve bunlarla başedebilme yöntemlerine ilişkin bilgi eksikliğinin giderilmesi amaçlı psikolojik danışma ve rehberlik etkinlikleri gerçekleştirilmelidir.
4. Çocukların öğrenilmiş güçlülük kişilik yapısını etkileyen aile ortamları ile ilgili bilimsel verilerin sonuçlarının uygun iletişim ortamlarında kamuya paylaşımı sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR/REFERENCES

- Armağan, İ. (2004). *Gençlik gözüyle gençlik*. İstanbul: Kırksraklılar Vakfı Yayını.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., Hoeksema-Susan N. (1999). *Psikolojiye Giriş* (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve ergen psikolojisi* (2.Baskı). İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.
- Baltaş, A. (1993). Eğitim başarısını yükseltmede, sağlıklı ve mutlu insanlar yetiştirmede ailenin rolü. H.Yavuzer (Der.). *Ana-Baba Okulu* (s.157-194) (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baltaş, A. ve Baltaş, Z.(1988). *Stres ve Başa Çıkma Yolları* (6. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği*. Ankara: Özgüzelış Matbaası.
- Bilal, E. ve Dağ, İ. (2005). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stres, Stresle Başa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (2), 56-68.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. E. Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve Davranışı* (3.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetin, F.Ç., Canat, S., Kılıç, E., Şenol, S., Rungancı, N., Öncü, B., ve diğerleri (2004). *Ergen ve Ruhsal Sorunları, Durum Saptama Çalışması*. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları: Birleşmiş Milletler Nüfus Formunun Katkılarıyla.
- Coşkun, Y. (2007). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülükleri ve Aile İçi İlişkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dağ, İ. (1992). Kontrol Odağı, Öğrenilmiş Güçlülük ve Psikopatoloji İlişkileri. *Psikoloji Dergisi*, 7 (27), 1-9.
- Dağ, İ. (1991). Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği'nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliliği ve Geçerliliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2 (4), 269-274.
- Epstein, N. B., Baldwin, L. M. ve Bishop, D.S. (1983). The McMaster family assesment device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9 (2): 171-180.
- Fidaner, H. (1995). *Ruh Sağlığı Hizmetinde Aileye Yaklaşım*. İzmir: Sevdı Matbaacılık.
- Hawkins, W. E., Clarke, G. N. ve Seeley, J. R. (1993). Application of Social learning theory to the primary prevention of depression in adolescents. *Health Values: The Journal of Health Behavior, Education, and Promotion*, 17 (6), 31-39.
- Kerimoğlu, E. (1996). *Aile Tedavileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Kılıç, E. Z., Uslu, R. İ., Erden, G. ve Kerimoğlu, E. (1999). Çocuklarda Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtilerini Sürdüren Ailesel Etmenler. *Kriz Dergisi*, 7(2),1-8.
- Köknel, Ö. (1995). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik* (13. Basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Öner, N. (1994). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler* (1. Baskı) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Öztürk, M. O. (1997). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (7. Baskı). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

- Rosenbaum, M. (1980). A Schedule for assessing self-control behaviors: Preliminary findings. *Behaviors Therapy*, 11, 109-121.
- Rosenbaum, M. (1989). Self-control under stres: The role of learned resourcefulness. *Advances in Behavior Research and Therapy*, 11 (4), 249-258.
- Rosenbaum, M. (1990). The role of learned resourcefulness in the self-control of health behavior. In M. Rosenbaum (Ed.). *Learned resourcefulness: On coping skills, self-control, and adaptive behavior* (pp. 3-30). New York: Springer Publishing Co.
- Rosenbaum, M. ve Ben-Ari, K. (1985). Learned helplessness and learned resourcefulness: Effects of noncontingent success and failure on individuals differing in self-control skills. *Journal of Personality and Social Psycgology*, 48, 198-215.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Siva, N. A. (1991). *İnfertilite'de stresle baş etme, öğrenilmiş güçlülük ve deprosyonun incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Nörolojik ve Psikiyatrik Bilimler Enstitüsü-Ankara.
- Şener, S. (1991). *Türkiye'de gençlik olayı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tezcan, M. (1997). *Türk kişiliği ve kültür kişilik ilişkileri*. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Vural, B. (2004). *Öğrencinin Başarısı İçin Aile-Okul Birlikteliği*. İstanbul: Hayat Yayınları.

İletişim/Correspondence:

Yemliha COŞKUN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Avşar Kampüsü
KAHRAMANMARAŞ
E-mail: ycoskun@ksu.edu.tr
Tel/Phone:(344) 219 14 29 Dâhili/External: 1429